

Szepes Erika

## Bélyeg

– Na lányok, most aztán igazán valami fantasztikusot hoztam! – robbant be az óra elején frissen kapott oroszstanárnőnk, akit egyben osztályfőnökünknek is ki-neveztek. Ezért nem is emlékszem, melyik minőségében hozta a fantasztikusot. Szegény nagyon igyekezett, nem is elsősorban azért, hogy tekintélye legyen vagy hogy elnyerje bizalmunkat, hanem főként azért, hogy mi, a leggonoszabb korszakunkban lévő hatodikosok megszeressük. Nehéz dolga volt: elődjét, a szintén oroszstanárnő osztályfőnökünket imádtuk, szép volt, kedves volt, mosolyát ma is látom, és nyugodt lélekkel lehetett nénezni, mert legalább tizenöt évvel volt idősebb nálunk. Utóda pedig most került ki az egyetemről, ráadásul törékeny, vékony testalkatú, bakfisforma volt, nehezünkre esett magázni; a társadalmi interregnumban *előre, pajtás!*-t már nem lehetett köszönni, az elavult etiketre emlékeztető *csókolom!*-ot pedig még nem. A *jó napot!* hivatalos és rideg volt, Flóra, érzékelve habozásunkat, hogy magunk közül való fiatalnak vagy az ellenséges felnőt világhoz tartozónak tartjuk-e, mindenáron segíteni igyekezett. Kislányos lófarkok lobogott utána, ahogy a természetes fiatalságánál is fiatalosabb fürgeséggel közlekedett, vastag, divatos gumiövet viselt, nem volt rendes táskája, csak amolyan vállra akasztós szütyője. Kegyeink elnyeréséért még azt is képes volt megtenni, hogy a mindenki által utált köpenybe bújt, úgy mászkált közöttünk, élvezte, hogy a személyiségét elfedő uniformis miatt a folyosói ügyeletesek tanulónak nézték, és rászóltak: ne dohányozzon. Az osztály lófarkat, varkocsot és copfot viselő tagjai azonnal kibontották és leeresztették a hajukat, és mint megannyi Marina Vlady *A boszorkányból*, tőle különbözvén, csábos nővé óhajtottak válni. Lófarkat többé senki nem viselt. Nekem rövid hajam volt, úgyhogy ebből a világnézeti háborúból kimaradtam.

Az orosz? Hát az orosz Flórának éppen akkor nem lehetett igazán nagy sikere: az osztály többsége azt hallotta otthon, hogy ruszki tankok taposták szét a főváros utcáit, ruszki katonák öltek halomra magyarokat, és a hatalmas ruszki államhatalom megint a nyakunkra tette a csizmáját. Hát hogyan is szerethették volna az orosz nyelvet azok a gyerekek, akik a nyelvnek pusztán beszélőit is ellenségnek tartották? Nem tudhattuk még akkor, hogy a nyelv nem felépítmény – mint Marr elvtárs fejtette ki ostobán túlbuzgó vulgármaterializmusában, és ezt maga Sztálin elvtárs cáfolta meg –, hanem a társadalmi berendezkedéstől független terméke az emberi agynak. Mit tudhattunk akkor még Marr elvtársról? Sztálinról is leginkább csak annyit, hogy néhány éve halt meg, és halála óta folyton történik valami.

Nekem ugyan voltak más emlékeim is az orosz nyelvről, vagy legalábbis az orosz irodalom némely szerzőjéről és műveikről: apám könyvespolcán ott kornyadoztak viharverten, a háború előtti piszkos vászonkötésben a klasszikusok kötetei (Puskinra, Goncsarovra, Tolsztojra, Csehovra, Gorkijra és Solohovra emlékszem), és nekem is voltak kedvenceim az orosz irodalomból: Gajdar *Csuk* és *Gekje meg a Timur és csapata*, és borzadva, de szenvedélyesen olvastam

többször is Birjukov *Sirályát* a megkínzott és kivégzett partizánlánnyról; nagyon szerettem Makarenko két művét, főként az *Igor és társait*. Műveltségemnek eme rétegével akkortájt nem volt ajánlatos dicsekedni: minden oroszbérencet kiközösített az osztály. Ebbe az általános hangulatba robbant be Flóra, a fiatal orosz tanárnő, és kezében rengeteg borítékot lobogtatott. Némán, gúnyosan, ellenségesen néztük. Mi ebben a fantasztikus?

– Ezeket a leveleket orosz pajtások írták, főként Moszkvából, de van köztük leningrádi is – kezdte a magyarázatot Flóra. – Szeretnének magyar pajtásokkal levelezni, természetesen oroszul, barátságot kötni, és egyszer majd talán találkozni is.

Harminchat ajak biggyedt le. Hogy fogunk mi oroszul levelezni, amikor még arra sem tudunk válaszolni, hogy kak tyibjá zavút? Flóra lelkesített: – De hiszen épp ez a jó az egészben, hogy a levelezés segítségével meg tudtok tanulni oroszul, valamilyen szinten, ki jól, ki kevésbé. Kiteregetem a borítékokat az első padokra, onnan ki-ki válasszon magának egyet.

Tülekedni kezdtünk a padok előtt: ha már hecc, legyen minél nagyobb, és feltúrtuk a borítékokat. Én kihúztam a hatalmas paksamétából egyet, mert úgy láttam, azon vannak a legszebb bélyegek, színesek, nagyok, aranynyomatosak. Gyönyörködtem bennük, és elhatároztam, hogy ezentúl nem szalvétát és gyufacímkét gyűjtök – akkoriban ez volt a divat, ezeket lehetett csereberélni –, hanem bélyeget. Tudtam, hogy apám nagy bélyegyűjtő, biztosan örülni fog az új zsákmánynak, főként ha az utánpótlás folyamatos lesz. Megnéztem a feladó nevét, azt hittem, rosszul látok vagy valaki megtréfált: a levél feladóját Szergej Abroszenkónak hívták. Hangosan röhögni kezdtem azon, hogy én egy abrosszal fogok levelezni. Az osztály – meghallván a nevet – átvette a röhögést, valóban röhögött az egész osztály, és szegény Flóra nem értette, mit csinált már megint rosszul. Aztán elült a zaj, elkezdődött az oroszóra, és rajtam kívül mindenki elfeledkezett Szergej Abroszenkóról, aki a Kutuzovszkij proszpekt 22. számú házából küldte színes borítékját.

Hazaérkezve azonnal apámhoz siettem, bebocsáttatást kértem a dolgozószobájába, ahol diadalittasan előhúztam a bélyegeket. Azt mondanám, hogy apám, a nagy bélyegyűjtő, féktelen örömujjongásban tört ki, ha képes lett volna valaha is bármilyen önfeledt cselekedetre, így örömujjongásra, de ő minden indulatát lefojtva és a saját magának szabott érzelmi gát alá szorítva engedett csak felszínre törni valamit. Annyit azért mondott: nagyon örül, ha folyamatosan hozok neki orosz bélyegeket, mert mástól nemigen kap.

Évekig leveleztünk. Én valóban szótárral, nyelvkönyvvel egyre magasabb szinten formáltam a mondataimat, és nyolcadik végére már egészen jól beszéltem is: képes voltam egy visszaható múlt idejű melléknévi igenevet végigragozni. Tulajdonképpen egyetlen végéig abból éltem, amit Flórától – aki végül is kitűnő orosz tanárnak bizonyult – és a levelezésből tanultam. Miközben mi Abrosszal (természetesen így neveztük egymás között) változatosan felbélyegzett leveleket váltottunk – egyszer küldött egy pionírnyakkendőt is, amely nyersselyemből volt, és színe inkább közelített a narancssárgához, mint a vöröshöz –, apámat mint röntgenorvost váratlanul meghívták Moszkvába egy radiológus kongresszusra. Néhány napig volt csak Moszkvában, ez alatt sikerült találkoznia Abroszékkel, akik megvárták egy este a konferencia után az utcán

– ők moszkvai lakosként nem léphettek be a szállodába apámhoz, ő pedig nem mozdulhatott el a csoporttól. Látogatóira való tekintettel fél óra kimenőt kapott a szállodából, amelyet egy közeli padon töltöttek el beszélgetéssel – apám még '44–45-ben magától, könyvekből megtanult valamennyire oroszul. Hazaérkeztekor tíz centire a föld fölött járt – már amennyire lehet bottal sántikálni tíz centivel a föld fölött –: el volt ragadtatva a kongresszus szervezésétől, a programoktól: a Mauzóleumba soron kívül (nagy szó, mert a sor kilométeres volt!) mint *gyilgácija* be tudtak jutni, megmutatták nekik a Lomonoszov egyetemet, összeismerkedett a moszkvai magyar kolóniával, akiknek tiszte volt a kongresszusi küldöttek ügyeinek intézése (és mint később bebizonyosodott: éber felügyelete). Apám egyetlen, de annál hatalmasabb ajándékkal tért haza, pontosabban nem is ő hozta a repülőgépen, hanem tehervonaton döcögött: egy Zil Moszkvá nevű hűtőszekrényel. Addig mi ilyet nem láttunk, emlékezetem szerint még filmen sem; fából készült jégládánk volt, amelybe az „Itt a jeges! Itt a jeges!” kiáltás felhangzása után fel kellett hordani a hatalmas, nehéz jégtáblákat. A Zil akkora volt és olyan hangon is működött, mint egy traktor, csak az előszobában fért el, de szerettük, mert megkímélt a jégtáblák cipelésétől, és igen tartós jószágnak bizonyult: honosítása után legalább harminc évig élt, még a balatoni házba is beköltözött.

Néhány év múlva apámat ismét meghívták a moszkvai radiológus világkongresszusra, és ő – mivel tudta, milyen buzgó levelezésben vagyok Abroszszal, és ez neki hány bélyeget hozott a soha nem rendezett bélyegyűjteménye számára-, és – mivel a kórház dolgozói közül sokan nem előadást akartak tartani, csak hallgatóként részt venni a kongresszuson, és – mivel ez jó alkalom volt arra, hogy ki-ki a legközelebbi hozzátartozóját is beszeresse az önkéntesen összeállt csoportba, – úgy döntött, hogy engem visz magával, a bélyegek, Abrosz és orosz tudásom okán. Mindez 1962-ben volt, éppen befejeztem a gimnázium első évét, éppen legelszántabb lázadó kamaszkoromat éltem, aminek legijesztőbb reakciója az volt, amitől én akkor csak azért sem ijedtem meg, hogy akkor apám már majdnem egy éve egyáltalán nem beszélt velem, mert nem akart részt venni – ahogy ő mondta – szándékos önpusztításomban, amin a fogyókúrát és a napi több óra tornázást értette. Így ezzel a teljesen váratlanul előadott ötlettel, hogy nem anyámat, hanem engem választott „legközelebbi” hozzátartozójának, jó időre leszerelte támadásra mindig kész harci kedvem.

Az utazáson az előadókat, azaz a kiváltságosokat repülőgépen vitték, a „kedves hozzátartozókat” (ez volt az állandó megszólításunk) pedig vonatra ültették. Minthogy mindenki a házastársát vitte kedves hozzátartozónak, az egész csoportban én voltam a legfiatalabb.

Soha nem voltam még külföldön. Már hetekkel az indulás előtt egy másik életet kezdtem élni. Naponta írtam Abroszsnak, hogy rögzítsük a majdani találkozás idejét és helyét, ő boldogan írta, hogy örömmel látnak minket, mert a területi pártbizottság most jelölt ki nekik egy vadonatúj, hatalmas, szép lakást, ahol méltóképpen tudnak majd fogadni apámat és engem. Azt is megírta, amivel eddig nem dicsekedett, hogy azért utalták ki nekik ezt a nagyszerű lakást, mert az anyja a Pártfőiskolán docens, apja pedig a volokalamszki csata kitüntetett hőse. Ezen persze méltóképp elámultam, hiszen Alexander Bek világhírű *Volokalamszki országútja* kötelező olvasmány volt: a gimnáziumban rajta

tanultuk a szocialista realizmus sajátosságait és emberi arculatát, miszerint „a háborúban nem meghalni kell hősiezen, hanem küzdeni az életért úgy, hogy legyőzzük az ellenséget”. Apám már az első találkozáskor, amikor ezt még ő sem tudta, saját elbeszélése szerint „meghatottan szorongatta” az apa-Abrosz kezét – e két szó egészen váratlanul és idegenül szökött ki a száján, aminek oka az volt, hogy a találkozást, ahogyan ő mondta, „emberi mértéken felülinek érezte”.

A szép lakásba megfelelően szép ajándékot kell vinni: jártam a várost, mi lenne a megfelelő. Végül, hogy magyaros is legyen (ó, hogy utáltam azokat a kalocsai hímezett terítőket, pruszlikokat, kunkori bajszos Miska-kancsókat, árvalányhajás kalpagokat, karikás ostorokat!), meg ízléses is, meg méltó is, választottam egy Budapest-útikönyvet po russzki, és egy Bartók-lemezt, a Concertót, mivel az akkori értékrendem szerint (amiből ma is sokat őrzök) ez az abszolút non plus ultra.

Már három éjszaka nem aludtam. A negyedik nap hajnalán apám, miután még fegyvelmező és útmutató szavakat intézett hozzám, befejezésül ezt is hozzátette: – Akkor holnapután este Moszkvában várlak! – E hihetetlen mondat után elrepült.

Néhány órával később a kórházi különítmény tagjaként felszálltam az életem első világjáró útjára röpítő vonatra. Ami persze nem repült, harminchat óra alatt tette meg az utat Moszkváig. Pedig gyorsvonat volt, és viszonylag ritkán állt meg, először Miskolcon, aztán Debrecenben. Itt a hangosbemondó közölte, hogy a vonat harminc perc múlva indul. Ez borzasztó hír volt. Álló vonatban ugyanis nem lehet a WC-t használni. Márpedig, már moszkvai előkészületeim és főként az utazás legfőbb kísérőjelensége a hasmenés volt.

– Izgalom – legyintettek a bölcs öregek, és elhittem nekik, mert valóban veszettül izgalmi állapotban voltam. De arra gondoltam, hogy ha sietek, harminc perc alatt csak megtalálom a várótermi WC-t, és még nyugodtan vissza is érek. Az említett és szükségelt objektumot nem volt nehéz megtalálni: az ismerős oroszlánszag odavezetett. Majd kényelmesen, egy időre megnyugodva indultam vissza a vonathoz. Azaz: csak a füstjéhez. A vonat ugyanis késésben volt, a késést be akarta hozni, és jóval hamarabb elindult. Az erről szóló híradást a vasúti bemondók szokásos érthetetlen recsegése, az állomás különféle távoli pontjain elhelyezett hangszórók elúszó polifóniája miatt nem lehetett érzékelni. A helyzet kilátástalanságára még nem ébredtem rá – minden iratom, poggyászom fenn maradt a vonaton –, csak akkor fogtam fel, mi történt, amikor a kórház fiatal műszaki karbantartóját megláttam a sínek mellett. Reszketett és sírt. Őt hagyták ott nekem segítségül, mert ő volt a legfiatalabb. Azt gondolták, hogy az ifjúság majd tettekre sarkallja. De Pataki elvtárs – így kellett szólítanom a huszoneves fiút, akit fehér kórházi köpenye még beburkolt valami elvtársias tekintéllyel, de ebben a csíkos ingben, fekete csőnadrágban világossá vált, hogy csak a köpeny lényegíti át elvtárssá – magánkívül volt, és egyre csak azt kérdezgette tőlem: – Micsináljunk, micsináljunk? Hívjuk a rendőrséget?

– Nem lenne értelme – mondtam higgadtan, még mindig fel sem fogva a baj nagyságát. – Mire ideérnének, az egy óra vagy még több, és a vonat addigra még messzebb lesz. Meg különben is: nem állíthatják meg a vonatot, és nem is vihetnének utána.

– Hát akkor kicsináljunk, kicsináljunk? – motyogta egyre kétségbeesettebben az amúgy praktikus, ügyes kezű Pataki.

– Menjünk taxival – mondtam a világ legtermészetesebb hangján, mintha a hintómat fogattam volna be. Leintettünk egy taxit, a sofőr kérdezte, hová vigyen.

– Nyíregyházára – mondtam lazán, és elterültem az első ülésen. Egy idő után figyelni kezdtem a taxiórát. 65, 70, 75, 80 forint – ekkor kezdtem izgulni. Nálam összesen száz forint volt (akkor rengeteg pénz, meg se tudnám becsülni, ma mennyit érne), az is fenn a vonaton. Mikor túlgördült az óra a százon, lehunytam a szemem és vártam a végítéletet.

– Megérkeztünk – riasztott a taxis hangja. – Itt vagyunk Nyíregyházán.

Kinéztam az ablakon, és a vonatfüst a Debrecenben már látott módján ismerősen, mintha incselkedne, ismét elhúzott a szemem előtt.

– És most hová? – kérdezte a sofőr.

– Záhonyba – mondtam már kevésbé lazán, mint a korábbi úti cél megjelölésekor. 150, 200, 250, 300 – már nem is néztem az órát. 450-nél értünk Záhonyba. Az ájulás környékezett: ennyi pénzt még soha semmire nem költöttem. A kórház dolgozói a vonatablakokban derékig kihajolva integettek, ki sírva, ki nevetve, de mind nagy megkönnyebbüléssel.

– Mennyi? – kérdezték kórusban.

– Négy százötven – feleltem lehajtott fejjel. A csoport elkezdte összeadni a pénzt.

– Dehogy négy százötven! – méltatlankodott a taxis. – Visszafelé is ki kell fizetni!

Útitársaim összenéztek. Kilencszáz forint több volt, mint egyhavi fizetés. Én odaadtam a féltett százasomat, aztán lassacskán, tízesekből, húszasokból kikerekedett a kilencszáz. Az egyik anyaszerű csoporttárs átölelte a vállamat, kifizette a taxist, és felvezetett a vonatra, leültetett a fülkében a helyemre. Pataki elvtárs holtápadtan kullogott utánunk – akkor értettem meg, mekkora veszélybe sodortam őt is.

A kaland túl nagy volt ahhoz, hogy könnyedén átlépjek fölötte. Teljesen megnémultam, senkinek semmilyen kérdésére nem válaszoltam. Az dobolt az agyamban: mit fog ehhez szólni apám? Apám, aki ezt a hatalmas ajándékot adta nekem – nekem, és nem anyámnak, akivel a fontos dolgokban mindig nagyon jól megértették egymást, kisebb problémákon meg nem veszekedtek, hanem anyám nagylelkű gesztussal mindig engedett –, így is biztosan sok pénzébe került, és most még ez a kilencszáz...

Aznap éjjel a vonaton megint nem aludtam. Nem ettem, nem is ittam, nehogy még egyszer megismétlődjék a debreceni ámokfutás. Amikor hajnaltájban megérkeztünk, apám a botjára támaszkodva a pályaudvaron várt, és szemlátomást megörült nekem. Tudtam, hogy azonnal el kell mondanom neki, különben egy nyugodt pillanatom nem lesz az egész külföldi tartózkodás alatt, de egyszerűen nem tudtam, hogyan kezdjem el. Szaggatott beszámoló következett.

– Hasmenésem volt – mondtam.

– No és? Már napok óta az volt! – mondta apám.

– De megállt a vonat – kezdtem bele a drámába.

– A vonat mindig megáll – mondta ő, nevetve megkönnyebbülésében, hogy épségben megérkeztem.

– De nekem akkor is ki kellett mennem – nyöszörögtem.

– Gondolom, megtaláltad a várótermi WC-t – apám híres volt logikájáról.

– Meg, de...

– Mit de? – most már kezdett türelmetlen lenni.

– Közben elment a vonat – ezen a ponton sírtam el magam.

Apám logikája ismét működött: – Taxival jöttél?

– Igen – hüppögtem.

– Mennyi volt?

– Kilencszáz – ezt már alig hallhatóan, szinte csak szájmozgással suttogtam.

– Ejha! – füttyentett apám. – Ezt kevesen csinálnák utánad! Debrecentől a határig taxival kilencszáz forintért, nem mondom!

Nagyon sírtam.

– Ne bögj, lányom, meglesz az a pénz. Számodra meg már az utazásnak a kezdete is emlékezetes marad!

Nem hittem a fülemnek. Nem szidott, nem kezdte számolni a pénzt, nem morgott, hogy hány hónapot kell neki ezért a pénzért dolgoznia, azon felül, amibe az utazás amúgy is került. Azt mondta végül:

– A fő, hogy itt vagy.

Ezt a fél órát és ezt a rövidke mondatot mindig őrzöm magamban, ezzel vigasztalódtam, amikor később, nagybetegen, igazságtalanul bántott.

Az egész kint tartózkodás hat napig tartott. Nekünk, a „nem szakmai csoportnak”, mindent bele akartak zsúfolni ebbe a hat napba. Magyar idegenvezetőnk volt, orosz szakos fiú az egyetemen, okos, képzett, talpraesett; mindent kierőszakolt nekünk. A mindennapos, elmondhatatlanul bőséges reggeli után rögtön indultunk városnézőbe; Péter, az idegenvezető, akinek minden ismerős volt, megpróbált minél többet megmutatni, de a választásoknál nem volt más szempontja, csak az, hogy amit megmutat, az nagyon híres legyen, arra azonban már nem hagyott időt, hogy alaposan megnézzünk valamit. Amúgy is szédelegtünk az elképesztő méretektől: bámultuk a nevezetes metróállomás nyolcvan bronzszobrát, az égbe nyúló tornyos épületeket (nálunk akkor még nem emelkedtek a magasba a panelházak csúnyácska betontömbjei), amiből több is volt, de sosem tudtam megkülönböztetni őket, pedig azt az anekdotát, amelyet Péter a Lomonoszov Egyetemről mesélt, máig nem felejtettem el: ha egy újszülött csecsemőt mindennap más terembe visznek, 85 éves korában fog kijönni onnan. Külön emlékmozaik a Lomonoszov közeléből: a mi magyar turistacsoportunkból néhány primitív „kedves hozzátartozó” teleköpködte szotyolahéjjal azt a könyöklőt, ahonnan a legszélesebb panoráma nyílt a városra. Akkor halkán, szinte észrevétlenül odatípegett hozzánk egy hajlott öregaszony, igazi mesebeli anyóka, és szó nélkül, két kezével összesöpörte és a kötényébe fogta fel a mieink mocskát. Én nagyon szégyelltem magam, és a többiek is abbahagyták a köpködést.

A szálloda, ahol laktunk, a Gosztyinyica Ukrajna ugyanolyan tornyos-magas épület volt. Az akkor frissen elkészült Kongresszusi Palota – amelybe mint „kedves hozzátartozók” bebocsáttatást nyertünk – modern külseje összhangban volt a legmodernebb technikai felszerelésekkel: itt láttam először mozgólépcsőt,

itt akasztottak először a nyakamba fordítógépet, amelyen kiválaszthattam, milyen nyelven kívánom meghallgatni az előadásokat (azt persze semmilyen nyelven nem óhajtottam) és a palota kalauzát. A képek, a benyomások már ott, a helyszínen kavarogtak, most visszatekintve színes kaleidoszkóp-képeket látok, amelyek nem illeszkednek mozaikszerűen egymásba, hanem állandóan váltakoznak, attól függően, melyik kép tolul előtérbe.

Ilyen elkülönülő kaleidoszkóp-látvány a Puskin Múzeum, ahol életemben először láttam igazi Picassókat, még hozzá a leglíraibb korszakaiból: a kékből és a rózsaszínűből. A hatás olyan erős volt, hogy ezeknek a képeknek a címei ma is oroszul jutnak eszembe. A *Gyevocska na sare* az artistasorozat egy darabja, az ellentétek összetartozásának varázslatos kompozíciója: az előtérben hatalmas, izmos, kidolgozott férfihát látható, a nyugalom, az erő mozdulatlan tömbje, elmélyülten figyeli a vele szemben egy a testéhez képest óriási gömbön egyensúlyozó filigrán kislány bájos mozdulatát. Az *Arlekin i jevo podruzka* a munkában állandósult, kényszerű összetartozás okozta elidegenedettség allegóriája lehetne: az egymás mellé préselt testek érintik egymást, de fejük ellenkező irányba fordul. A leghosszabban egy teljesen kék képnél álltam; az egész kompozíciót a kék árnyalataiból alkotta meg a művész: egy vak öreg koldus mellett ül egy hatalmas szemű kislány – no lám, gondoltam, itt is egy ellentét a kép alapötlete –, a kép címe: *Nyiscsij sz málcsikom, azaz Koldus kislánnyal*. (Legnagyobb megrökönyödésemre, amikor évtizedekkel később a huszadik század művészetéről adtam elő, és kinyitottam a Puskin Múzeum legfrissebb, orosz nyelvű katalógusát, a kép megváltoztatott címen szerepelt: *Sztarij jevrej sz málcsikom, azaz Öreg zsidó kislánnyal*. A történelmi változás nem hagyta érintetlenül a képcímet sem.) A *Progulka zalkljucsjonnih* Van Gogh feledhetetlen börtönsétája: arctalan, mert fejüket lehajtó rabok róják a napi kiszabott köröket a szűk, zárt udvaron. Van még sok más orosz cím is az emlékezetemben, amelyhez már nem tartozik kép, és olyan kép is, amelynek a címe merült feledésbe. Kétségkívül a Puskin volt a legnagyobb moszkvai élmény, a Tretyakov Galéria zsúfolt falairól csak Rjepin és Vrubelj vásznai néztek rám megbabonázó erővel.

Kaleidoszkópomban van egy kép a GUM-ról, a hatalmas áruházról. Fel-foghatatlanul nagy épület, végeláthatatlan folyosókkal és arctalan, nyüzsgő tömeggel, amely mintha nem is egyes emberekből állt volna, hanem valami hatalmas organizmus apró részecskéi nyomakodtak, fúródtak volna egymásba. Vásárolni nem lehetett, az áruválaszték inkább silány, mint szegényes, én néhány kapronharisnyát vettem csak – ez volt a mi majdani nejlonharisnyánk orosz őse.

Pillanatkép a Vörös térről: már túlestünk a Mauzóleumon, amelyben oly nagy és tiszteletteljes csend volt, hogy a papucskos csoszsanása is fülsértően hatott. Nagy, titkos vallási szertartás áhítatának élményét élhettem volna át, ha bármiféle miszticizmusra hajlottam volna. Sztálin ravatalának még volt nyoma – nemrég helyezték át a falba –, a már nyomasztóan ható némaság és nyugalom mellett emiatt itt is érezhető volt a történelem mindent felkavaró szelének árama. A Vaszilij Blazsennij – a történelmi tudnivalók ismerete nélkül – számomra játékos-bohókás ötlet volt, nagyon tetszett. Ma már tudom, hogy az egymáshoz dörgölöző, különféle magasságú és díszítésű kupolákat hordozó

kilenc templom kilenc véres csata emlékére készült, Rettegett Iván külön kívánsága volt, hogy minden kupolát minden oldalról látni lehessen. A melléknevét méltán kiérdemelt uralkodó örült ötletét a zseniális építész, Posztnyik Jakovlev olyan játszi könnyedséggel oldotta meg, hogy a megvalósult terv csupán szépséget és kecsességet visz a lehangolóan hatalmas tér összképébe, a tragédiából nem sejtet semmit.

Élménynek tervezték közös étkezéseinket is, minthogy azonban én már akkor főként a fogyókúrámmal voltam elfoglalva, a feltálatl hihetetlen mennyiségű étel minőségét csak igen csekély mennyiségű mintavétel alapján állapíthattam meg: nem az én konyhám az, ahol kapok egy nyársra húzott, orsó alakú húsdarabot, amelyből, ha beleszúrom a villát, olvasztott vaj fröccsen ki. Az orosz konyha sajátosságaiban jártasak áhítattal emeltek a szájukhoz minden falatot, és aléltan suttozták: – Kijevi jércemell! – Azóta tudom, hogy én ezt soha többé nem fogom rendelni, és ha megkínálnak vele, valahogyan kimagyarázom vallásos irtózásomat. Fagylaltjaik tejszínesek, túl édesek voltak, az utcán sült pirogok zsírosak, egyetlen reggelire emlékszem tárgyilagos pontossággal: *szasziszi sz garóhamit* kaptunk, azaz virslit zöldborsóval. Otthon a világot meg nem ettem volna, főként reggelire, de a Világ Fővárosában – mert akkori-ban annak hittük – a reggeli is más volt.

A Gorkij-park már a magánélet: ott találkoztunk az Abrosz család férfitagjaival. Apám ismerősként üdvözölte őket, mi meg csak bámultunk egymásra Szergejjel, aki vékony, alacsony kisfiú volt, tizenhat évéhez igencsak fejletlen, és – mint kiderült – szótlán is. A mi Vidám Parkunkhoz hasonló funkciót betöltő ligetben engem beállítottak egy olyan hajóhintába, amely a tengelye mentén átfordult úgy, hogy fejjel lefelé lógtam: azt hittem, búcsút mondhatok a világnak, ennél nagyobb megrázkódtatás már nem érhet. És ezután következett a Nagy Vendégség: látogatás Abroszék új otthonában. A belső gangos folyosón jobbra nyílt az ajtajuk, amelyet a Gorkij-parkban még nem látott nők nyitottak ki: a mama és Szergej nővére, Gálja. Igazi orosz csókok után (három az arcra: jobb-bal-jobb) bevezettek a Szép Új Lakásba. Ez az előszobából kétfelé nyíló két szobából állt, amelyekben öt felnőtt lakott: az egyikben a szülők Szergejjel, a másikban Gálja a férjével. Kezeletlen hajópadlója volt, amelyet csak felsikáltak, de nem eresztettek be, és le sem lakkoztak, egy pirinyó fürdőszoba nyílt az előszobából, mosdótálcával és zuhannyal (zuhanyfüggöny nélkül), WC a folyosó végén. Apám elsápadt, én majdnem elsírtam magamat. Milyen lehetett a régi lakás, amelyben tizenhét évig éltek? Apám magába zárkózott, sokáig nem lehetett a hangját hallani, mély ránc jelent meg a szájzugában és a két szemöldöke között, amit azóta mindig ott láttam. Én elővettem víg kedvű éneket és előhúztam az ajándékokat: a Budapest-útikönyvet po ruszki, ezt némi idegenkedéssel átvették („mikor fogunk mi oda eljutni?” – sóhajtotta a mama), és a Bartók-lemezt. Magyarázni kezdtem, ki az a Bartók, hogy olyan nagysága a huszadik századi magyar zenének, mint nekik Prokofjev és Sosztakovics, és hogy ők is meg fogják szeretni, mert olyan mélyen szenvedő – hallgattak, bólogtattak, kézbe vették, mint valami különös állatot, majd Szergej megszólalt: – Nincs lemezjátszónk.

Apám is, én is megsemmisülten álltunk. Az én megrendülésem azért inkább a csodálkozás, a furcsálkodás volt – nem illettek össze a kaleidoszkóp ké-

pei: a Kongresszusi Palota fényűzése, hipermodern technikája, az én szállodai szobám luxusa, amit megmosolyogtatóan ellenpontosított a szobaajtóm melletti hatalmas olajfestmény, rajta Hruscsov a maga teljes rózsaszín gömbszerűségében, előrenyújtott mutatóujjal, és a fejéből kipattan egy másik fej, a Leniné. A festő az ötletet feltehetően Zeusz és Pallasz Athéné történetéből emelte át. A kép címe: *Hruscsov a jövőbe néz*. Vajon mit látott Hruscsov a jövőben? A mi luxuskörülményeinket, vagy Abroszék frissen kapott, kiemelt kategóriájú lakását, amelyben nemhogy lemezjátszó, de WC sincsen?

Csendes, mélázó hangulatú beszélgetés követte a mi megrendülésünket – nem tudtuk eldönteni, észlelték-e Abroszék a megdöbbenésünket, vagy sikerült pókerarcot vágnunk. Az udvarias kínoskodásnak az öreg Abrosz vetett véget: a volokalamszki hős előkapta a lakás egyetlen díszét, a falon függő gitárt, és énekelni kezdett. Megváltó pillanat volt. Belekapcsolódtunk az ő népdalaikba, melyek közül sokat ismertünk – apám halkán dörmögött, sosem tudott énekelni, de most részt akart venni az első közös cselekvésben –, majd két szólamra váltottunk: nekem mindig sikerült tercelnem, hála rádió-gyermekkori múltamnak, végül a mozgalmi dalok hol édes-bús, hol lelkesítő hangjai következtek. Az időközben előkerült vodka hatására a kezdetben csendes éneklés harsány gajdolássá fajult, és betöltötte a két kis odút. Én addig soha nem ittam szeszt, még gyenge bort sem. Ez volt a „szűz-ivásom”, amit azzal vezettek be, hogy egyem előtte néhány kovászos uborkát, a lehúzott vodka után pedig nyeljek le egy-két kanál olvasztott vaját. Ha tengeren hánykolódom, se érezhettem volna reménytelenebbül magam. Az olvasztott vajtól hányingerem lett, a vodkától köd ült a szememre és sötét homályba borult az agyam. Annyit még észleltem, hogy apámból kitör az orvos, karjába vesz, taxit kér, és valahogyan eltűntünk a szovjet Édenből.

Apám hat nap után repülővel indult haza, én megint vonatra szálltam, Szergej kikísért az állomásra. Nagy-nagy fogadkozásokkal megígértük, hogy a levelezést folytatjuk. Apám utólag bevallotta: azt hitte, soha többet egy betűt nem váltunk egymással. Most kivételesen tévedett. Én azért írtam, hogy Abrosz ne érezze rajtam a csalódást, ő meg azért írt, hogy ha netán engem ért volna csalódás, azt valamivel kiengesztelje: még több és még szebb bélyegeket küldött, növelve apám lelkiismeret-furdalását a rendezetlen bélyeghalom miatt.

A levelezés belenyúlt egyetemi éveimbe is, addigra már olyan profi orosz voltam, hogy a nem szakosok orosz-kötelező csoportjának irigységgel vegyes undorát váltottam ki. Aztán jött egy váratlan fordulat: Szergej bejelentette egy levelében, hogy szívesen látogatna Budapestre. Apámmal együtt örömmel fogadtuk a szándékot, mert ez azt jelentette, hogy valóban nem sértődött meg és egyáltalán nem haragszik ránk. Írásban tisztáztuk, mikor és hová érkezik, hogy eléje mehessenek. Amint kiléptem a házunk kapuján, feltűnt, hogy az utcasarkon álldogál egy bőrkabátos férfi, a sötét kabáthoz egyáltalán nem illő, sárgás cipőben. De elkönyveltem magamban, hogy egy rossz ízlésű pofa álldogál a sarkon.

Szergej érkezése meglepő volt: a hajdani vézna, sápadt kisfiú mostanra – öt évvel későbbre – magas, vállas, kisportolt férfivá érett, arcán erős járomcsonttal, bizonyos orosz típusoknál gyakori duzzadt ajakkal. Az üdvözlés félszegre sikerült: nem tudtunk mit kezdeni egymással. Az engem a pályaudvarra kísérő

fiút egyetemi csoporttársként mutattam be, Szergej azonnal átlátta, hogy az egyetemi kapcsolatainál többről van szó: elborult, sötét pillantást vetett rá is, meg főként rám. Harmadikra nem számított. Azt rögtön közöltem vele, hogy nálunk fog lakni, van hely bőven, senkit nem zavar majd. Ennek – anyagi okokból – örült, másrészt nagyon elcsendesedett a „bőven van hely” tényközlés után.

Hazamentünk, én közömbösen megállapítottam, hogy a sárga cipős bőrkabát még mindig ott áll. Szergej három hétre tervezte a tartózkodást, ennek megfelelően sok pénzt hozott magával. Szemlátomást zavaró körülménynek tartott társam (akivel szembeni idegenkedése, mondhatni gyanakvása – sejtethetett-e összefüggést a bőrkabáttal? sosem tudjuk meg –, nemhogy szűnt, inkább fokozódott) segített Szergej programjának összeállításában, a kiválasztott helyekre kíséretésében: először felvittük a Várba, ahonnan a város világhírű panorámája a legjobban feltárul, majd végigsétáltunk a hangulatos utcácskák között. Szergej fitymálva jegyezte meg, hogy náluk magasabb házak vannak. Elvittük Szentendrére, a számomra legkedvesebb helyek egyikére, mutogattam a szerb templom különleges ikonosztázát, zöld ruhába öltöztetett Keresztrefeszítettjét, az ortodox templomot, gondolván, hogy a görögkeleti vallás kegytárgyai talán felkeltik érdeklődését, de Szergej csak annyit jegyzett meg, hogy ők nem szoktak templomba járni. Egyébként a szentendrei házakat is kicsinyellte a moszkvaiakhoz képest. Egyetlen dolog vívta ki tetszését: Csontváry *Taorminája* a Galériában, mert az „jó nagy kép” volt. Még elkínlódtunk egy-két napot; próbáltam rájönni, mi bántja Szergejt, de csak pillanatokat kaptam el: amikor kezét először emelte fel másfél méter magasra a szobák cizellált rézkilincseire – náluk fél méter magasak voltak, ha voltak egyáltalán, az olcsó pléhkilincsek –, amikor egyetlen pillantással felbecsülte a lakás méretét, beosztását, és azt, hogy neki – aki ezt addig még soha nem kapta meg – külön szobát tudunk adni, mert én arra az időre összeköltöztem az öcsémmel. Csodálkoztam a parkettán, ami nem hajópadló volt, hanem beeresztett, és az én vikszelési szeszélyemtől függő mértékben – teljesen vagy kevésbé – volt fényes, rajta meglehetősen kopott, de mégiscsak perzsaszőnyegekkel. A közös étkezéseken lehajtott fejjel evett, nem válogatott, mindent szó nélkül elfogadott. Aztán egy napon váratlanul azt kérte, hogy vigyem el a legdrágább, női ruhákat árusító áruházba. Akkortájt egyetlen ilyen volt, a Vörösmarty téri Luxus Áruház; az odavezető utat össze akartam kötni egy belvárosi sétával, de Szergej komoran, leszegett fejjel sietett végig a Váci utcán, majd azt kérte: hagyjam magára. Még az is megfordult a fejemben, hogy nekem akar valami drágaságot venni, és azért kell elmennem, de végül is ezt kérte, tehát ott hagytam.

Este jött meg, hatalmas szatyrokkal megpakolva, finom női holmikat vásárolt összevissza, vagy huszonötezer forintot elköltött – ennyit hozott magával három hétre –, és bejelentette, hogy hazautazik. Egyszerre fordultunk feléje mindannyian, csodálkozva, megrökönyödve, magyarázatra várva – a három hétből hat nap telt csak el –, hiába. Csupán annyit kért: kísérem ki a Keletibe. Amikor kiléptünk a kapun, a barna bőrkabát sárga cipőben ott állt a sarkon, mint végig, Szergej egész ittléte alatt. Szergej felszállt a vonatra, maga köré rakta a rengeteg csomagot (ruha anyjának, blúz a nővérenek, Gáljának, pulóverek mindkettőjüknek, magának öltöny, a többit nem is láttam). A vonat kipöfögött, Szergej ki sem hajolt az ablakon, nem is intett felém búcsúzóul.

Azóta nem írt, nem találkoztunk, emléke halványodni kezdett. De a levelezéssel indult moszkvai történetet, mondjunk nyugodtan kalandot, a kilencszáz forintos taxival, apám soha többé nem tapasztalt kedvességével, jóságával, szelidségével, nem lehet elfelejteni. Mindig emlékeztetett rá a két makacs ránc a szájugában és az ornyerge fölött, meg az a halála után is az íróasztalon magasodó bélyegkupac, amelynek rendezéséhez – ahogy mondta – sosem volt ideje, s ahogy én gondolom, kedve se igazán.

## E számunk szerzői

- Balázs Géza** (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
- Barcs János** (1927) – költő, író, Szigethalom
- Bárdos Bódi László** (1963) – társadalomkutató, író, Putnok
- Bártfai A. Márk** (1978) – szociális munkás, amatőr költő, Budapest
- Bereti Gábor** (1948) – közíró, költő, Miskolc
- Bíró László** (1968) – költő, Sarkad
- Bogár Ádám Tamás** (1984) – képzőművész, műfordító, kutató, Budapest
- Botár Attila** (1944) – költő, Veszprém
- Bozgor Elian** álnév, nem szeretné felfedni magát
- Budai Katalin** (1953) – kritikus, Budapest
- Csete György** (1937) – építész, Budapest
- Csorba László** (1952) – történész, Budapest
- Dörgő Tibor** (1960) – irodalomtörténész, Budapest
- Druzzin Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Esterházy Péter** (1950) – író, Budapest
- Fakiliusz** (1955) – író, zenész, Budapest
- Fecske Csaba** (1948) – költő, publicista, Miskolc
- Gángoly Attila** (1968) – író, szerkesztő, Budapest
- Géczi János** (1954) – költő, író, szerkesztő, Veszprém
- Hámori Attila** (1954) – szellemi szabadfoglalkozású író, Budapest
- Hendi Péter (1943)** – író, drámaíró, Budapest/Genf (Svájc)
- Hörcher László** (1962) – festőművész, Budapest
- Ircsik Vilmos** (1944) – író, műfordító, esszéista, Veszprém
- Jelenits István** (1932) – piarista szerzetes, teológus, tanár, Budapest
- Karsai János** (1961) – harcművészeti oktató, Gyöngyöstarján
- Mátyus Aliz** (1948) – író, szociológus, szerkesztő, Budapest
- Móser Zoltán** (1946) – irodalomtörténész, fotóművész, Bicske
- Mucsi Antal** (1942) – költő, Hausen (Svájc)
- Oláh Zoltán** (1959) – költő, Paks
- Ráday Mihály** (1942) – művészettörténész, rendező-operatőr, szerkesztő-műsorvezető, Budapest
- Radnai István** (1939) – költő, író, Budapest
- Romhányi Török Gábor** (1945) – irodalmár, műfordító, Budapest
- Saly Noémi** (1956) – irodalom- és Budapest-történész, Budapest
- Sebők Éva** (1927) – költő, műfordító, Budapest
- Stefanovits Péter** (1947) – grafikusművész, Budapest
- K. Szabó Anita** (1981) – tanár, műfordító, Dunabogdány
- Száraz Miklós György** (1958) – író, Budapest
- Szarka Károly** (1984) – író, Mosonmagyaróvár
- Szepes Erika** (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
- Szlukovényi Katalin** (1977) – költő, műfordító, kritikus, Budapest
- Takács László** (1966) – műfordító, Párizs
- Valachi Anna** (1948) – irodalomtörténész, újságíró, Budapest
- Vathy Zsuzsa** (1940) – író, Budapest
- Viola Zsandra** (1987) – költő, tánckritikus, Piliscsaba
- Voigt Vilmos** (1940) – folklorista, Budapest
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Zirkuli Péter** (1948) – író, költő, műfordító, Budapest/Párizs
- Zságot András** (1971) – író, Székesfehérvár